

VAKIF İNSAN
PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR
ARMAĞANI

Editörler
Prof. Dr. Üzeyir ASLAN
Prof. Dr. Hakan TAŞ

Vakıf ve vâkıf insan, bilim insanı, eğitimci, vaiz, şair, bürokrat, siyasetçi, daha sayılabilecek birçok vasfı haiz, hayatı mücadele ile geçmiş bir mümin Prof. Dr. Hikmet Özdemir. Bütün bu vasıflarının yanında bir o kadar mütevazı ve yüce gönüllü bir şahsiyet. Tercümeihâli bunu gösteriyor, hayatın her alanında var olmuş, mesleki vazifelerinin yanında vakıf işleriyle uğraşarak toplumun manevi anlamda ilerlemesine büyük katkılar sunmuştur.

Hikmet Özdemir'in siyasetçiliği, birçok vakıf ve dernekte müteveli heyet başkanı olması ve mesleki kariyeri sebebiyle hayatına dair bilgiler yazılı ve görsel basında parça parça ve dağınık hâldeydi. Biz öğrencileri bu bilgileri toplayarak, kimilerini tashih ederek ve eksik kalan kısımları hocamızla farklı zamanlardaki görüşmelerimizde tamamlayarak bir araya getirmeye çalıştık. Ve bu örnek şahsiyeti bilenlere hissettirmek, bilmeyenlere bildirmek; bizlere, hassaten gençlere örneklik etmesi maksadıyla hocamıza Armağan kitabı çıkarmaya karar verdik. Elinizdeki kitap, bu düşüncenin ürünüdür.

ISBN: 978-625-7033-00-8

9 786257 033008

KRITER

Hobyar Mah. Ankara Cad. Güncer Han No: 17 Daire 306

Fatih / İSTANBUL

www.krteryayinevi.com

Tel: 0 212 527 31 89

info@krteryayinevi.com

@KriterYayinevi

facebook.com/krteryayinevi

VAKIF İNSAN
PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR
ARMAĞANI

VAKIF İNSAN PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR ARMAĞANI

Editörler: Prof. Dr. Üzeyir ASLAN; Prof. Dr. Hakan TAŞ

ISBN: 978-625-7033-00-8

Birinci Baskı: Kriter Yayınevi 2019 / İSTANBUL

Yayınevi Sertifika No: 45353

Anahtar Kelimeler: Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Armağan, Vakıf faaliyetleri, Türk edebiyatı

Birinci Baskı, x 728 s. 16,5 cm x 24 cm

Kaynaklar var, Dizin Yok.

Kapak Tasarımı: Ahmet Baran

Mizanpaj: Üzeyir ASLAN

Baskı: Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri San. ve Tic. Ltd. Şti. Yıldız Mahallesi
Çırağan Cad. No: 51 Nolu Mağaza Beşiktaş/ İSTANBUL

Matbaa Sertifika no: 20179

© Kriter Yayınevi

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında İnsanlığa Hizmet Vakfı-İstanbul'un yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz

İletişim

Hobyar Mah. Ankara Cad. Güncer Han No: 17 Daire 306

Fatih / İSTANBUL

Tel: 0 212 527 31 89

info@kriteryayinevi.com

www.kriteryayinevi.com

VAKIF İNSAN
PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR
ARMAĞANI

Editörler

Prof. Dr. Üzeyir ASLAN

Prof. Dr. Hakan TAŞ

Birinci Baskı

2019 – İstanbul

İÇİNDEKİLER

Takdim	9-10
Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR.....	11-32
Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR'in Bibliyografyası.....	33-41
Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR'in Şiirleri.....	42-56
Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR İçin.....	57-72

MAKALELER (73-711)

AÇIKGÖZ, Cenk: “Üsküplü İshâk Çelebi'nin <i>Tâvûs</i> Redifli Kasidesi Üzerine”	75-98
AKPINAR, İsa: “Âlim Sinan Efendi'nin Manzum <i>Akâid-nâme'si</i> ”	99-153
ASLAN, Üzeyir: “ <i>Kef Geçmek</i> Deyimi Üzerine”	154-172
BAHADIR, Savaşkan Cem: “Benzer Adı Taşıyan İki Farklı Kitap: <i>Remilnâme, Remil Risâlesi</i>	173-184
BAŞPINAR, Fatih: “Beyânî'nin <i>Sâkî-nâme'si</i> ”	185-214
BİLGİN, A. Azmi: “Yunus Emre'de Sözün Gücü”	215-224
BULGURLU Mehmet Şefik: “Atalar Sözü”	225-276
CEYHAN, Adem ve Halil Gülenç: “Hz. Ali'ye Ait Yüz Sözün Bir Tercümesi: <i>Sad-Kelime-i Hazret-i Ali</i> ”	277-359
DEMİREL, Mustafa: “Abdullah Salahaddin-i Uşşakî (1130/1717-1196/1782)'nin Hayatı ve <i>Hilye-i Hazret-i Haseneyn</i> 'i.....	360-403
GÜNEŞ, Mehmet: “Vicdanın Sesiyle Vuslata Ermek: Şemsettin Sami'nin <i>Vicdan</i> Piyesinde Endülüs Müslümanlarının Dramları”	404-411
GÜNGÖR, Bilgin: “İsmet Özel'in Poetikasına Eleştirel Bir Yaklaşım”	412-431
GÜNGÖR, Nilgün: “Rumelili Zaîfî'nin <i>Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt</i> 'inde XVI. Yüzyılın Sosyal Hayatına ve Söz Varlığına Dair Bazı Hususlar”	432-453
HARMANCI, M. Esat: “Toplumsal Cinsiyetin Doğusundan Aşka Bakmak”	454-474

KAYAOKAY, İlyas: “Osmanlı Edebî Metinlerinde ‘Diş Bilemek’ Deyiminin Anlam Çerçevesi”.....	475-495
KEKLİK, Murat: “Klasik Türk Şiirinde Yıldızlarla İlgili Deyimler”.....	496-521
KOÇAK, Ahmet: “Ahmet Cevdet Paşa’nın Kızları Semiye’den Fatma Aliye’ye Son Mektup”.....	522-542
KÖSE, İlham: “Şekeri Suyu Düşen Dîvân Şairleri”.....	543-550
KUFACI, Osman: “Divan Şiirinde Ortak Mahlas Kullanımının Yol Açtığı Sorunlar ve <i>Nâtikî Dîvânî</i> Örneği”.....	551-581
ŞAFAK, Turgay: “Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kayıp <i>Farsça Dîvânî</i> ”.....	582-606
TAK, Ekrem: “Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Şeriye Sicilleri: Mahkeme Sicillerinde Şiirler”.....	607-623
TAŞ, İbrahim: “Türkiye Türkçesi -(X)IX Eki Üzerine”.....	624-633
TURAL, Secaattin: “Rind, Bohemin Nesi Olur?”.....	634-638
UYANIKER, Nursel: “Surnamelerde Geçen Seyirlik Halk Oyunlarının Toplumsal İşlevleri”.....	639-652
YAĞCIOĞLU, Songül Aydın: “Hamzavî’nin <i>İskendernâme</i> ’si Hakkında Bazı Tespitler”.....	653-677
YELTEN, Muhammet: “Gülşehrî’de Ticaret Fikri”.....	678-688
YILMAZ, Ozan: “Klasik Türk Şiirinde Bir Deyim: <i>Topraktan Götürmek</i> ”.....	689-700
YILMAZ, Yakup: “Kamu Hizmetlerinde Dil Kullanımı: Devlet ve Şirket Dili”.....	701-711

OSMANLI EDEBÎ METİNLERİNDE “DİŞ BİLEMEK” DEYİMİNİN ANLAM ÇERÇEVESİ

İlyas KAYAOKAY*

Giriş

Doğan Aksan’a göre deyim; “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür” (1982: 37). Anlatımı çekici ve etkili kılan “kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce”ler olan deyimler (Aksoy, 1988: 52) en az iki kelimeden meydana gelir ve bu kelimelerden bir tanesi temel anlamından sıyrılarak yan anlamıyla kullanılır (Sinan, 2008: 91). Bir dilde deyimlerin çok olması o dilin gelişmiş/işlenmiş bir dil olduğunu gösterir. Türkçemiz deyimler açısından zengin bir dil olup, varlığına ilk yazılı metinlerde dahi müşahade edilmektedir.

Osmanlı edebiyatı metinleri, deyimlerin bolca görüldüğü, bu açıdan zengin bir kaynaktır. Günümüzde kullanımdan düşmüş, kelime ve anlamında değişme olmuş ve özellikle deyimlerin sözlüklere girmemiş başka anlamlarına bu edebî metinlerde rastlamak mümkündür. Bu hususta kitap, tez, makale, bildiri hâlinde pek çok çalışma yapılmış; *bazen bir şairin eserindeki tüm deyimler*¹ bazen de *pek çok eserden hareketle sadece bir deyimın anlam çerçevesi* ortaya konulmuştur.² Yine *birden*

* Arş. Gör., Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kayaokay_2323@hotmail.com, ORCID ID: 000-0001-8544-2307

¹ (Alptekin, 2003; Ankaralı, 2013; Aslan, 2002; Ayçiçeği, 2018; Bağrıaçık, 2009; Batıslam, 1997; Bayramoğlu, 1996; Coşkun, 1997; Çeneli, 1973; Erdoğan, 2016; Ersoylu, 1983; Güler, 2011; Gürbüz, 2012; İçel, 2004; İpek, 1992; Kaplan, 2009; Karahan, 1977; Kavruk, 2000; Kaya, 1998; Kaya, 2011; Kılıç, 1996; Kurnaz, 1997; Kültürel, 2002; Özdingiş, 2006; Öztürk, 2018; Poyraz ve Tergib, 2010; Sarı, 2014; Savran, 2005; Sefercioğlu, 2010; Sinan, 2005; Ulucan, 2005; Üçer, 1997; Varışoğlu, 2018; Veliyev, 1996; Yakar, 1999; Yavuz, 2016; Yıldırım, 1998).

² (Ayçiçeği, 2019; Beyzadeoğlu, 1996; Çetinkaya, 2009; Demirkazık, 2013; Derdiyok, 2012; Güzel, 2017; Karavelioğlu, 2014; Kaya, 2018; Köksal, 2001; Taş, 2017; Yılmaz, 2009).

*fazla eserden hareketle birden fazla deyim*in ele alındığı çalışmalar da mevcuttur.³

Az sözle çok şey anlatmak isteyen divan şairlerinin, deyimlerin zengin ifade gücünden çokça yararlandığı bilinmektedir. Makalede bu deyimlerden sadece bir tanesi olan “diş bilemek”in anlam çerçevesi, beş yüz civarındaki divan ve mesneviden elde edilen beyitlerden hareketle ortaya konulacaktır. Böyle çalışmalar Türk dilinin zenginliğini ve derinliğini ortaya koyduğundan dikkate değer görülmüştür.

Diş Bilemek Deyimi

Bir organ adı ve bir fiilden meydana gelen “diş bilemek” deyiminin ilk şekli *Divânu Lügâti’t-Türk*’te görülür. “Tış çıkırat-” deyimini; Diş gıcırdatmak, bilenmek anlamındadır (Atalay, 1986: 334). Bile- fiili TDK Sözlüğü’ne göre; “1. -i Kesici aletlerin ağzını çark, zımpara, eğe, bileği taşı vb.nde keskinleştirmek, keskin duruma getirmek, kılağlamak, zağlamak. 2. -i, mecaz Güçlendirmek, etkisini artırmak” anlamındadır. Buna göre diş ve bile- kelimeleri gerçek anlamlarından çok da uzaklaşmadan bir deyim hâlini almıştır. Kaynaklarda bu deyim için verilen anlamlar şu şekildedir:

“Birinden öğ almak için fırsat kollamak” (Doğanay, 1971: 85).

“Öğ almak için elverişli durumu kollamak” (Ünlü, 1976: 87).

“Mecaz yoluyla öğ ve intikam almak hevesinde olmak, gayz ve adavet etmek, hırslanmak yerinde kullanılır bir tâbirdir” (Pakalın, 1983: 455).

“Hıncını gösterir durum almak, kötülük yapmak için fırsat beklemek” (Aksoy, 1984: 604).

“Birine kötülük etmek için fırsat kollamak” (Köklügiller, 1989: 76).

“Kızdığı birine kötülük yapmak” (Aydın, Tarihsiz: 67).

“Kötülük yapmak için fırsatı beklemek” (Kavas, 1991: 98).

“Kötülük yapmak için fırsat beklemek” (Yörük, 1997: 64).

“Kızdığı birine kötülük yapmak için fırsat kollamak, sırasını

³ (Beyzadeoğlu, 2001; Gülüm, 2014; Kalaycı, 2007; Kaya, 2011; Küçük, 2015; Öge, 2001; Tanyeri, 1999).

beklemek” (Saraçbaşı, 2010: 371).

“Bir kimseye zarar vermek için fırsat kollamak, hınç duymak; öc almak için fırsat beklemek” (Yurtbaşı, 2013: 62).

“Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak” (TDK.).

Deyim sözlüklerinin tamamında dış bilemek deyiminin olumsuz bir anlama sahip olduğu görülür. Dış gıcırdatmak deymi de yine benzer bir anlama sahiptir. Bu menfi anlamın sebebi dışın gerçekte aldığı hâl ile de alakalıdır. Zira dışı birbirine sürttüğümüz zaman insanın yüz ifadesi de kızgın, sinirli ve gergin bir hâl almaktadır. Bazı deyimlerin bir yaşanmışlıktan ortaya çıktığı malumdur. Bu deyimle de ilgili bazı anlatılar bulunmaktadır. İskender Pala’nın deyimler hakkındaki rivayetleri aktaran *İki Dirhem Bir Çekirdek* adlı eserinde bu deyimın ortaya çıkışı hakkında şöyle bir hikâye anlatılır.

“Rivâyete göre, sabah vakti Müslüman orduların karargâhlarını uzaktan keşfe çıkan bir Haçlı müfrezesi onların sabah alacasında dereye indiklerini, ellerindeki ağaç parçalarını dişlerine aşağı yukarı sürdüklerini, sonra su ile ellerini, yüzlerini, kollarını, ayaklarını yıkayıp gittiklerini görüp bunun ne olduğunu anlamayınca bir nevi harbe hazırlık seremonisi yaptıklarını kendilerini inandırırılar. Gelip ordu içinde bunu dillendirdiklerinde ortalık birbirine girer ve şu yolda cümleler yüksek sesle söylenmeye başlanır:

- Müslümanlar yine bilmediğimiz bir harp hilesi yapıyor anlaşılır. Hem bu sefer dişlerini de bileyerek bizi parçalamak niyetindeler. Başınızı kurtarın...

Zavallı Haçlı askerinin giysisi gibi kalbi de kararmış olmalı ki dış temizliği gibi bir medeniyet emaresini, kendi içinde bulunduğu vahşetle tevile kalkıyor ve zihninde mağlubiyeti kabul ediveriyor. Gerçekten de sabah namazından sonra atlarına binip düşman üzerine süren gaziler karargâhı yerinde bulurlarsa da ordudan bir eser bulamazlar. Çadırlardan birinde yakaladıkları yaralı bir Haçlı askeri tir tir titreyerek onlara şöyle der:

- Keşfe çıkan askerler sizin “dış bile”diğinizi görmüşler. Bu haberi duyunca hiç kimse sizinle savaşmak istemedi ve benim

gibi yaralıları bırakıp çekildiler.” (Pala, 2003: 71)

Buna göre dişlerin temizlenme esnasındaki görüntüsü tıpkı bir kılıcın bileği taşıyla bilenip keskin edilmesi gibi düşünülmüş bu nedenle olumsuz bir anlam kazanmıştır. Bu deyimın ortaya çıkışıyla ilgili Ahmet Turan Sinan’ın *Deyimlerin Kısa Hikâyeleri* adlı eserinde başka bir hikâye daha vardır:

“Eskiden beri ahşap kesmeye yarayan testere ya da bıçkılar kullanıla kullanıla keskinliğini kaybeder ve kesmez olur. Ustalar da işe girişmeden önce bileği ile bıçkının dişlerini keskinleştirir ve işe yarar hâle getirir. Bu işleme de diş bilemek denir” (Sinan, 2016: 106-107).

Diş bilemek deyiimi, Osmanlı edebî metinlerinde de çokça kullanılmıştır. Esasında bu çalışma, “diş bilemek deyiiminin şiir dilinde farklı bir anlamda kullanılıp kullanılmadığı” sorusuna cevap aramak için yapılmıştır. Yüzlerce divan ve mesnevinin taranması sonucu elde edilen beyitler, anlam ilgilerine göre tasnif edilerek “diş bilemek”in edebî metinlerdeki anlam çerçevesi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Osmanlı Edebî Metinlerinde Diş Bilemek Deyimi

1. Gerçek Anlamının Ön Planda Olduğu Kullanımlar

Bazı beyitlerde -kinayeli olarak- deyimın gerçek anlamı ön plandadır. Yine deyim anlamı da vardır ancak akla ilk gelen gerçek anlamıdır. Emrî’nin beytinde; testerenin kesmek için dişlerini biletiğinden söz edilir. Şimşad, klasik şiirimizde sevgilinin boyunun benzetildiği bir ağaç olarak bilinir. Diş bilemek deyim olarak düşünüldüğünde; testerenin şimşad ağacından sevgilinin intikamı için fırsat kolladığı anlamı çıkmaktadır.

Kaddüne öykündüğün işitdi şimşâdun meger
Kesmege ‘ırkını anun erre dâyim diş biler (Emrî Dîvânı, G. 99/3)

“Testere, şimşad ağacının sevgilinin boyuna benzemeye çalıştığını işitince; onun neslini yok etmek için dişlerini bileti.”

Mesihî, memhudun övgüsünde bulunurken deyimın akla ilk gelen/yaygın anlamını ön plana alır. Beyitte ot vb. bitkileri biçmek için kullanılan orak/dasın ağzının keskin hâle getirilmesi söz konusudur. Beyitte düşmanların hayatı, yeşillige; hilal, orağa; felek de bileği taşına

benzetilmiştir:

Düşmenünün mezra'-ı sebz-i hayâtın biçmege
Çerhe tutuben yüzini diş biler dâs-ı hilâl (Mesîhî Dîvânı, K. 13/18)

“Orak gibi olan hilal, (senin) düşmanın hayatının yeşil yerlerini biçmek için yüzünü feleğe döndererek diş biler.”

Karamanlı Nizâmî de kinayeli olarak bu deymi memduhun övgüsünde zikreder. Beyitte hançerin öldürmek için ağzının bilenmesi söz konusudur. Mânî'nin beytinde de aynı kurgu vardır. Beyitlerde kan dökmek, kan içmek deyimleriyle birlikte yer aldığı görülür. Diş bilemek deyim olarak, “fırsatı kollamak” anlamıyla yer alır:

Hancerüni kan içmege her diş bileyenî
Kahrın katına koya eyâ şâh-ı tûvânâ (Karamanlı Nizâmî Dîvânı, K. 2/48)

“Ey güçlü şah, seni yok etmek için hançerinin dişini bileyenler, senin kahrını görsünler.”

Diş bilermiş dökmege kanını Mânî hastenün
Kimseye rahm eylemez bir bî-amândur hancerün (Mânî Dîvânı, G. 55/5)

“Kimseye merhamet etmeyen korkusuz hançerin, Mânî gibi bir hastanın kanını dökmek için diş biler.”

Münîrî, tarağın diş bilemesinden söz eder. Tarak, sevgilinin saçlarını arzu etmektedir. Dişli bir yapıya sahip olduğu için şair bu durumu diş bilemek deymiyle kinayeli olarak ifade eder:

Sınmasun dir ise dendânı saçuna tolaşup
Şâne diş bilemesün zülf-i perîşânun için (Münîrî Dîvânı, G. 230/6)

“Tarak, dişleri saçına dolanıp kırılmasın derse, (sevgilinin) perişan saçları için diş bilemesin.”

Latîfî Tezkiresi'inde Melihî'nin genç yaşta dişlerinin dökülmüş olduğu bilgisi verilir. Bir gün sultan, bunun sebebini şaire sormuş, Melihî de bir beyitle durumu izah etmiştir. Taş ile diş bilemek ve bundan dolayı dişlerin dökülmesi hususu Azmî Pir Mehmed, Ahmed Paşa ve Behiştî'nin beyitlerinde de vardır:

Mâh-rûlar leblerine diş bilerdim dem-be-dem

Ol kadar taş urdılar ağızımda dişim kalmadı (Canım, 2018: 494)

“Ay yüzlülerin dudaklarına zaman zaman diş bilerdim. O kadar taş vurdular ki ağızımda dişim kalmadı.”

Dehân-ı gonçe-i terden düşen degül şeb-nem

Lebüne diş biler imiş dökildi dendânı (Azmi Pir Mehmed Dîvânı, G. 89/3)

“Taze goncanın ağızından düşen çiğ değildir. (Sevgilinin) dudağına diş bileceği için dişleri döküldü.”

Diş bilermiş la‘line yârın rakîb-i seng-dil

Varsın öğütsün eger kalırsa dendânı dürüst (Ahmed Paşa Dîvânı, G. 20/5)

“Taş kalpli rakip, sevgilinin dudağına diş biliyormuş. Eğer ağızında dişleri tam olarak kalmışsa varsın onu öğütsün.”

Diş bilermiş la‘lüne gerçi rakîb-i bed-güher

Taşdan artuk nesne tokunmaz velî dendânına (Behiştî Dîvânı, G. 483/3)

“Tabiatı kötü, soysuz rakip sevgilinin dudağına diş biliyormuş. Artık onun dişlerine taştan başka bir şey değmez.”

Zâtî, Bursalı Rahmî ve Musa Kâzım’ın beyitlerinde, İskender Pala’nın aktardığı rivayete benzer bir kurgu görülür. Misvak ile diş temizlemenin, diş bilemek deyiminin kaynağı olduğu iddiasına bir nevi telmih vardır:

Ni‘met-i cennete diş urmaga diş bileyelüm

Başumuz üzre Hakun emrini misvâk idelüm (Zâtî Dîvânı, G. 902/3)

“Cennetin nimetine kavuşmak için diş bileyelim. Allah’ın emrini başımızın üstüne tutup onu misvak gibi görelim.”

Leb-i havrâya misvâk ile sûfî diş biler ammâ

Bana cânâne besdür varsun ol nâdânun olsun hep (Bursalı Rahmî Dîvânı, G. 11/3)

“Zahid, ahu gözlü (sevgilinin) dudağına misvakla diş biler ama

varsın hepsi onun olsun bana sevgili yeterlidir.”

Sanma pâk eyler dehânın rûz [u] şeb misvâk ile
Açlığından diş biler zâhid ta‘âm-ı cennete (Musa Kâzım Dîvânı,
Kıt. 65/1)

“Sanma ki zahid, gece gündüz ağzını misvak ile temizliyor. O, Cennetin nimetlerine açlığından dolayı diş biliyor.”

2. Deyim Sözlüklerindeki Anlamlarla Örtüşen Kullanımlar

Deyim sözlüklerinin tamamında, intikam almak, düşmanlık etmek, hırslanmak, kinlenmek, kötülük yapmak, yok etmek için fırsatını kollamak vb. gibi bir anlama sahip olan diş bilemek deyiimi, edebî metinlerde de bu anlamlarda kullanılmıştır. Beyitlerde genellikle; âşık, maşuk ve rakip arasındaki münasebetler, sevgilinin dudak gibi güzellik unsurları ve zahid gibi âşıkla husumetli menfî tiplerden bahsedilirken bu deyimın geçtiğı görülür.

2.1. Rakibin Sevgiliye Diş Bilemesi

Belîğ, rakibi, kuzuya benzeyen sevgiliyi yakalamak için pusuda bekleyen bir avcıya benzetir. Rakip, sevgiliyi yakalamak için diş bilemektedir. Burada deyimın “fırsatı kollamak” anlamı vardır:

Rakîb-i gürğ kemîngâha girdi diş bileyor
Çıkarsa mâderi koynından ol kuzı meledür (Belîğ Dîvânı, G. 55/ 5)

“O kuzu (sevgili), annesinin koynundan çıktığı vakit onu yakalamak için kurt rakip, pusuya yatıp diş biliyor.”

2.2. Rakibin Âşığa Diş Bilemesi

Rakip bazen de âşıklara diş bilemektedir. Edirneli Nazmî ve Fatîn bu deyiimi; kötülük yapmak, kin tutmak, yok etmeye, zarar vermeye çalışmak gibi manalarda kullanır:

Diş biler ‘âşıklara agyâr-ı seg
Gördüğünü çalmag ister ol tonuz (Edirneli Nazmî Dîvânı, G. 2624/4)

“Köpek rakip, âşıklara diş biler. O domuz yaradılışlı, gördüğüne zarar vermek ister.”

Bir iki kelb-i ‘akûr diş bilemiş arkamdan

Yine ‘av’ avlarını eyleyüp ısgâ gülerim (Fatîn Dîvânı, G. 101/4)

“Bir iki saldırgan köpek arkamdan diş bilermiş. Onların havlamalarını duyup yine gülerim.”

2.3. Âşığın Rakibe Diş Bilemesi

Birbirini sevmeyen iki tip olan âşık ve rakibin birbirine diş bilemesi doğaldır. Kâil, sevgilinin meylinin rakibe olması nedeniyle kıskancından ona diş bilemediğini söyler. Burada deyim, haset etmek, kin gütmek, ortadan kaldırmaya çalışmak gibi anlamları vardır. Celâlî ise; rakibe diş bilemekten kastının onu öldürmek olduğunu itiraf eder:

‘Âşık egerçi diş biler agyâra rûz u şeb

Ma‘şûkun ise meylidür agyâra âh hep (Kâil Dîvânı, Kıt. 14)

“Âşık her ne kadar gece gündüz rakibe diş bilese de sevgilinin meyli âh ki hep başkalarınadır.”

Ne desti kimseye lâzım ne pâyı sultânım

Rakibe diş bilemekden murâd kellesidir (Ebubekir Celâlî Dîvânı, G. 40/5)

“Sultanım, onun (rakibin) ne eli kimseye lazım ne de ayağı. Rakibe diş bilemekten murat onun kellesini almaktır.”

2.4. Zahidin Âşığa Diş Bilemesi

Zahidin âşığa diş bilemesi, rakip gibi kıskançlığından değildir. Zahid, âşıktan daha farklı bir dünya görüşüne sahiptir. Âşığın sevgili ile eğlenmesi zahidin diş bilemesine sebep olur. Deyimin burada gerçek anlamının yanında yok etmek için fırsatı kollamak, hırslanmak manası da vardır:

Yâr ile ‘ıyş itdügüm dem bâde-i gül-reng ile

Kanumuz içmege zâhid diş biler misvâk ile (Rezmî Dîvânı, Müf. 35)

“Sevgiliyle gül renkli şarabı içip zevk ve safa sürdüğüm için zahid, beni öldürüp kanımı içmek için misvak ile diş biler.”

2.5. Sevgilinin Âşığa Diş Bilemesi

Sevgili, sert mizaca sahip bir kan dökücüdür. Onun gamzesi de bir

katildir. Âşık, onun bu vasfından bahsederken diş bilemek deyimini zikreder. Beyitlerde deyimini; öldürmek, canına kast etmek, fırsatını kollamak gibi anlamları vardır:

Cism-i zârûm tîr-i cevriyle idüp pür dâg dâg
Yine turmaz diş biler ol bî-rahim yâr kanuma (Âsaf Dîvânı,
G. 909/2)

“O merhametsiz sevgili kanımı içmek için durmayıp yine diş biler. İnleyen/zayıf bedenimi zulüm oklarıyla ziyadesiyle yaralar.”

Yüzüne güler sanırsın sen anı
Kanun içüp yimek için diş biler (Lâmekânî Hüseyin Dîvânı,
G. 21/5)

“Sen onu (sevgiliyi) yüzüne güler sanırsın ama o kanını içmek için diş biler.”

Hançer-i hûn-rîz-i gamzeyle Cenâbî dem-be-dem
Diş bilermiş la’l-i dil-ber dökmege kanun senün (Cenâbî Dîvânı,
G. 167/5)

“Cenâbî, sevgilinin dudağı, kan dökücü gamze hançeriyle daima senin kanını dökmek için diş bilermiş.”

Düşmen sözile diş bilemiş kanuma gamzen
Hay ugramasun kimsene bühtâna yanında (Figânî Dîvânı, G. 83/3)

“(Sevgili), senin gamzen düşman sözüyle (hareket edip) kanımı dökmek için diş bilermiş. Aman kimse onun yanında iftiraya uğramasın.”

2.7. Feleğin/Dünyanın Âşığa Diş Bilemesi

Felek, yaptığı zulümden ötürü âşığın düşmanlarından biri olarak kabul edilir. Sürûrî, feleği dönen bir değirmene benzetir ve feleğin kendisi için diş bilemediğini, yok etmek için fırsat kolladığını söyler. Mihrî’ye göre rûzgâr /zaman/ dünya kendisine diş bilemektedir.

Âsiyâb-ı çerh öğütüdi niçe niçe dâneler
Döne döne diş biler gördüm ben anı kendüme (Gelibolulu Sürûrî
Dîvânı, G. 431/2)

“Felek değirmeni nice nice daneleri öğüttü. Ben onu döne döne bana

diş bilemediğini gördüm.”

Rûzgârın biz umarduk ki vefâsın görevüz
Vardugınca o bizüm diş biledi kanumuza (Mihri Hatun Dîvânı,
G. 169/2)

“Biz umduk ki zamanın vefasını görelim. O, bizim kanımızı içmek için elinden geldiğince diş bileti.”

3. Deyim Sözlüklerinde Yer Almayan Anlamlarda Kullanılması

3.1. Yeme-İçmeye Hazırlık/ Yeme - İçmeye Niyetlenmek / İştahlanmak

Deyimin geçtiği bazı beyitlere bakıldığında deyim sözlüklerinde bulunmayan anlamlar tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, iştahlanmak, yeme-içmeye hazırlık, niyetlenmek, tama etmektir. Bu anlam, TDK Tarama Sözlüğü’nde de görülür. Necâtî Bey’in iki beytinde de sevgilinin dudağı, bir tatlı yiyecek olarak tarif edilmiş ve bu tatlıyı yemek için diş bilemekten söz edilmiştir. Burada diş bilemek; dişi yemek için hazır hâle getirmek, dişi temizlemek, yemek için iştahla beklemek manasındadır. İlk beyitte rakip; ikinci beyitte de âşık sevgilinin dudağı için diş bilemektedir:

Leblerin senbûsesine diş bilermiş it rakîb
Ni’metine hüsnünün billâhi gör kimler sunar (Necâtî Bey Dîvânı,
G. 184/8)

“Köpek rakip, dudaklarının tatlısına diş bilermiş. Allah için güzelliğinin nimetine gör kimler elini uzatıyor.”

Diş bilermişsin leb-i şîrîn-i yâra vâz gel
Ey Necâtî döymez ol tatlıya dendânın senin (Necâtî Bey Dîvânı,
G. 311/8)

“Sevgilinin tatlı dudaklarına diş biliyormuşsun bundan vazgeç. Ey Necâtî o tatlıyı senin dişlerin dayanmaz.”

Bağdatlı Rûhî, sevgiliye kavuşmayı bir nimete benzeterek ona ulaşmak için diş biler. Yine Hulvî de sevgilinin (tatlı) dudağı için diş bilemektedir:

Hân-ı ihsânına irmez elimiz ol şâhın
Ni'met-i vaslına beyhûde hemân dış bileriz (Levend, 1984: 452)

“O şâhın cömertliğinin sofrasına elimiz yetişmez. Kavuşma nimetine boş yere hemen dış bileriz.”

Dest-bûs el virmiş iken la'l-i yâre dış biler
Sanmasun her gördüğün söylen dil-i şeydâ yinür (Hulvî Dîvânı, G. 82/2)

“El öpmesine müsaade etmişken sevgilinin dudağına dış biliyor. Her gördüğünün yenilmeyeceğini çılgın gönüle söyleyin.”

Zâtî, Fâzıl ve Hisâlî, zahidin aç gözlü oluşunu bu deyimle anlatır. O, misvakını ibadet için değil, dişini temizleyip yiyip içebilmek için kullanır. Nerede bir ziyafet duysa iştahlanır. Sofraya oturmak için dişini bileyerek hazırlık yapar:

Sanma sôfi başına misvâkı zühhd için sokar
Dış biler mü'minlerün aşına vü halvâsına (Zâtî Dîvânı, G. 1475/4)

“Sofunun başına, zühhd için misvak soktuğunu sanma. O, müminlerin yemeği ve helvası için dış biler.”

Nerede sohbet-i helvâyı haber alsa gider
Tâ uzakdan bilebilir hırs ile dendânı şeyh (Fâzıl Dîvânı, G.52/6)

“Şeyh, nerede bir helva sohbetinin varlığını haber alsa oraya gider. O, ta uzaktan hırs ile dış biler.”

Zâhid elinde sübhasını döndürür yürür
Hân-ı visâle aşı yirüp dış biler turur (Hisâlî Dîvânı, Müf. 41)

“Zahid, elinde tespihini çekerek yürür. Kavuşma sofrasını canı çekip dış biler durur.”

Ferdî, deymi tevriye sanatıyla hem yeme-içmeye hazırlık hem de yok etmek anlamında kullanır.

Bir zamân Rûm hüçûmunda gelip deryâdan
Sakız'ı çignemege dış bilemişdi a'dâ (Ferdî Abdullah Dîvânı, T. 27/7)

“Düşman Rumlar bir vakitler denizden saldırarak, Sakız’ı çiğnemek için diş bilemişti.”

3.2. Arzu Etmek/ Elde Etmeye Çalışmak/ Tama Etmek

Diş bilemek deyiminin öldürmek, yok etmeye çalışmak anlamının tam tersi olarak; istemek, tama etmek, elde etmeye çalışmak gibi bir anlamı daha vardır. Hoca Mesûd, bu deyimini olumlu bir şeyi arzu etmek manasında kullanır. Beyitlerde genellikle âşıkların sevgili için diş bilemediği görülür. Sevgili, rakip ve zahid gibi arzu edilmeyen bir unsur olmadığı için, istemek, elde etmeye çalışmak, kavuşmayı murat etmek gibi anlamlar vardır. Özellikle sevgilinin dudağıyla beraber tevriyeli olarak çok sık zikredilir.

Bu sehl olasını ve ger biledüm
Anı kim visâline diş biledüm (Mesûd, Süheyl ü Nevbahâr/ b. 3846)

“Bunun kolay olacağını sandım. Ona kavuşmak için diş biledim.”

Ümmetim için hediyeye dilerem
Rahmetünün hânına diş bilerem (Hafî, Zâdü’l-Meâd/ b. 9156)

“Ümmetim için hediye diliyorum. Rahmetinin sofrasına diş bilerim.”

Bûs itmege çok diş bileme sâ‘id-i yârı
Düşmez sana iy Kadrî idersin tama‘-ı hâm (Kadrî Dîvânı, G. 92/5)

“Sevgilinin kollarını öpmek için çok diş bileme. Ey Kadrî boş yere onu istemek sana düşmez”

Diş biler gönlüm leb-i yâkût-ı cânân hakkına
Nitekim eder fakîh olan tama’ cân hakkına (Necâtî Bey Dîvânı, G. 486 /1)

“Gönlüm, sevgilinin yakut dudakları için diş biler. Nitekim zeki kimse canını düşündüğü için talep eder.”

Cânâ lebüne diş bileyen cânâ kasd ider
Ruhsâruna el uzadan îmâna kasd ider (Edirneli Nazmî Dîvânı, G. 2400/1)

“Ey sevgili dudağına diş bileyen canına kast eder. Yanağına el

uzatan imana kasteder.”

Diş bilermiş gonca la’l-i dil-bere deyü seher
Bâd u bârân dişlerini bogazına tıkdılar (Meâlî Dîvânı, G. 39/3)

“Yel ve yağmur, gonca seher vakti sevgilinin dudağına diş biliyormuş diye [goncanın] dişlerini boğazına tıktılar.”

Diş biler imiş ‘Adlî leb-i la’l-i nigâre
Mikdârını bilmez ne ‘aceb bî-edeb olmuş (Adlî Dîvânı, G. 41/5)

“Adlî, sevgilinin yakut dudaklarına diş bilermiş. Ne kadar edepsiz olduğunu bilmez.”

Diş bilerdüm gördi cânân ol leb-i mercânına
Didi ‘âşıklar mukarrermiş kıyarmış cânına (Livâyî Dîvânı, G. 400/1)

“Sevgili, onun mercan dudakları için diş bilediğimi gördü. Dedi ki âşıklar canına kıymaya kararlıymış.”

Sonuç

Divan edebiyatına ait metinler, söz varlığı açısından son derece zengin metinlerdir. Ele aldığımız “diş bilemek” deyiminin sözlüklere geçmemiş manalarına bu metinlerde rastlanması, Osmanlı edebî metinlerini sözlük çalışmaları açısından son derece değerli kılmaktadır. Sözlük çalışmalarında, divan şiiri metinlerinden de istifade edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu noktada, Tebdiz gibi projelerden Filemaker gibi bilgisayar programlarından destek alınarak kelimelerin, söz gruplarının kullanımdan düşmüş anlamları da tespit edilerek çok daha kapsamlı sözlükler hazırlanabilir.

Diş bilemek, genel itibarıyla; öç almak, kinlenmek, kötülük yapmak, düşmanlık etmek, öldürmek için fırsat kollamak şeklinde sözlüklerde yer almaktadır. Oysa edebî metinlerde bu deyimın gerçek anlamlarının yanında; diş temizlemek, fırçalamak, iştahlanmak, yeme-içmeye hazırlık, niyetlenmek, tama etmek, istemek, elde etmeye çalışmak gibi manalarına da müşahade edilmiştir. Deyimin sözlüklerde yer alan manası; rakip, zahid ve felek gibi âşığın sevmediği düşman tip ve kavramlarla olan münasebetlerin ifadesinde kullanılmıştır. Âşığın sevgiliye ve özellikle dudağına diş bilemesinde ise; deyimın sözlüklerde yer almayan anlamı vardır. Âşık, sevgiliye olan arzusunu, ona kavuşma isteğini, onu

başka unsurlardan kıskanmasını -kinaye ve tevriye sanatlarıyla- bu deyimle ifade etmiştir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (1982). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2. Cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1. Cilt*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Alptekin, Melih (2003). “Garib-name’de Deyimler ve Atasözleri”, YL Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Ankaralı, Ufuk Kemal (2013). “Şeyhülislam Yahya Divanı’nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri”, YL Tezi. Girne Amerikan Üniversitesi.
- Aslan, Mustafa (2002). “Nâzım Divanı’nda Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Prof. Dr. Osman Nedim Tuna Hatıra Sayısı, S: 139, s. 53-66.
- Atalay, Besim (1986). *Divanü Lûgat’it-Türk 2. Cild*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2018). “Bağdatlı Rûhî’nin (ö.1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S: 38, s. 163-202.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2019). “Klâsik Türk Şiirinde Kuş Kondurmak Deyiminin Anlam Çerçevesi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 1, s. 215-232.
- Aydın, Mehmet (Tarihsiz). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Emek Yayınları.
- Bağrıaçık, Mustafa Ziya (2009). “Yerel Malzemeyi Önemseyen Bir Şair: Ahmed-i Dâi (Divanında Kullandığı Atasözleri ve Deyimler)”, *Turkish Studies*, C: 4, S: 5, s. 60-75.
- Batıslam, Hanife Dilek (1997). “Nedim’in Şiirlerindeki Atasözleri ve Deyimler”, *Türkoloji Araştırmaları*, s. 107-123.

- Bayramoğlu, Yusuf Okan (1996). “Ahmed Paşa Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler”, YL Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Beyzadeoğlu, Süreyya (1996). “Divan Şiirinde Bir Deyim: Taş Yatur”, *Türk Edebiyatı*, S. 269, s. 55-56.
- Beyzadeoğlu, Süreyya (2001). “Osmanlı Dönemi Atasözleri ve Deyimlerinden Divan Şiirinde Yer Alan 20 Atasözü ve Deyim”, *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C: 1, S: 2, s. 82- 90.
- Canım, Rıdvan (2018). *Latîf, Tezkiretü 'ş-Şu 'arâ ve Tabsıratü 'n-Nuzamâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.*
- Coşkun, Ali Osman (1997). “Kafzade Faizi Divanındaki Atasözleri ve Deyimlere Dair”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 10, s. 69-80.
- Çeneli, İlhan (1973). Zati Divanında Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Kültürü*, S: 123, s. 153-158.
- Çetinkaya, Ülkü (2009). “Divan Şiirinde Çok Başlı (Ziyade-Ser) Deyimi Üzerine”, *Turkish Studies*, C: 4, S: 2, s. 226-245.
- Demirkazık, H. İbrahim (2013). “El Arkası Yerde Deyimi ve Bu Deyimin Divan şiirindeki Kullanımı”, *Turkish Studies*, C: 8, S: 4, s. 617-633.
- Derdiyok, İ. Çetin (2012). “Ru be-kafa Gelmek Deyimi Üzerine”, *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, (Haz: Muna Yüceol Özen vd.) Adana, s. 109-117.
- Doğanay, Ali (1971). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- Erdoğan, Özlem (2016). “Mostarlı Ziya’i Divanı’nda Deyimler”, <https://ia800603.us.archive.org/24/items/MostarlıZiyaiDivannndaDeyimler/%25C3%2596zlem%2520erdo%25C4%259Fan.pdf> E.T.: 06.06.2019
- Ersoylu, Halil (1983). “Fatih’in Şiir Dilindeki Atasözü ve Deyimler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 24, s. 173-183.
- Güler, Zülfi (2011). “Şeyh Gâlib Divanında Deyimler”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C: 6, S: 3 s. 433-455.
- Gülüm, Emrah (2014). “XV. Yüzyılın İlk Yarısında Telif Edilen Divanlarda Atasözleri ve Deyimler”, YL Tezi. Yıldız Teknik

490 | İlyas KAYAOKAY, “Osmanlı Edebî Metinlerinde ‘Diş Bilemek’ Deyiminin Anlam Çerçevesi”
Üniversitesi.

Gürbüz, Mehmet (2012). “Rezmî Divanı'nda Deyimler”, *Turkish Studies*, C: 7, S: 1, s. 1231-1267.

Güzel, Bilal (2017). “Klasik Türk Şiirinde ‘Ağzı Mühürlü’ Deyimi Üzerine”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C: 3, S: 1, s. 99-106).

İçel, Hatice (2004). “Necatî Beg Divanı'ndaki Deyimler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: 15, s. 175-230.

İpek, Ali (1992). “İhyâ (Seyyid Yahyâ) Divanı'nda Deyimler ve Atasözleri”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, C: 7, S: 2, s. 73-80.

Kalaycı, Sevinç, (2007). “18. Yüzyıl Şairlerinden Sümbülzade Vehbi (Lütfiyye), Bosnalı Sabit, Enderunlu Vasıf ve Nedim'in Divan ve Mesnevilerindeki Atasözleri ve Deyimler”, YL Tezi. Trakya Üniversitesi.

Kaplan, Yunus (2009). “Sâbit'in Şiirlerinde Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri”, *Turkish Studies*, C: 4, S: 4, s. 599-635.

Karahan, Abdülkadir (1977). “Trabzonlu Figanî'de Atasözleri ve Deyimler”, *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S: 23, s. 165-174.

Karavelioğlu, Murat (2014). “Divan Şiirinde ‘Bend Geçmek’, ‘Hurde Geçmek’ ve ‘Kapı Geçmek’ Deyimleri Üzerine”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S: 31, s. 175-204.

Kavas, Yakup (1991). *Açıklamalı-Örnekli Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kavruk, Hasan (2000). “Cemali'de Atasözleri ve Deyimler”, *I. Kütahyalı Şairler Sempozyumu*, 4-5 Haziran 1998, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, s. 370.

Kaya, Bayram Ali (1998). “Azmî-zâde Hâletî Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*: Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, S: 9-10, s. 369-392.

Kaya, Bayram Ali (2011). “Atasözleri ve Deyimlerin Divan Şiirinde Kullanımı ile Divanların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S: 6, s. 11-54.

- Kaya, Hasan (2011). “Emrî Divanı'nda Deyimler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S: 6, s. 55-130.
- Kaya, Hasan (2018). “Divan Şiirinde Kıl Kondurmamak Deyiminin Anlam Çerçevesi”, *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, (Haz: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe) İlahiyat Yayınları, s. 495-508.
- Kılıç, Filiz (1996). “Âşık Çelebi Divanında Atasözü ve Deyimler”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 1, s. 24-30.
- Köklügiller, Ahmet (1989). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Kaya Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2001). “Klasik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 16, s. 127- 36.
- Kurnaz, Cemal (1997). “Yahya Bey Divanında Atasözleri ve Deyimler”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 206-224.
- Küçük, İslam (2015). “Divan Şiirinde İzaha Muhtaç Beş Deyim: Asâyı Dik-, Kantarlığı At-, Kulağından Fetîli Çıkar-, Ay'a Elek As-, Ebu Zambak Oku”, *Turkish Studies*, C: 10, S: 8, s. 1697-1706.
- Kültürel, Zuhâl (2002). “Şerîfî'nin Şehnâme Çevirisi'ndeki Bazı Kelime ve Deyimler Üzerine”, *Türk Kültüründe Argo*, (Ed: Emine Gürsoy-Naskali, Gülden Sağol), Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi, s. 295-302.
- Levend, Agah Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Öge, Sevil (2001). “15. yy. Şairlerinden Mesîhi, Cem Sultan, Ahmed Paşa, Necatî Beg, Üsküblü İshak Çelebi ve Şeyhî'nin Divanlarında Atasözleri ve Deyimler”, YL Tezi. Trakya Üniversitesi.
- Özdingiş, Vicdan (2006). “Güvâhî'nin Pend-nâme'sinde Deyimler”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S: 3, s. 62-75.
- Öztürk, Zehra (2018). “Süheylî Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 66, s. 460-499.
- Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 2. Cilt, İstanbul: M.E.B. Yayınları.

- Pala, İskender (2003). *İki Dirhem Bir Çekirdek*, İstanbul: LM Yayınları.
- Poyraz, Yakup; Tergip, Ayhan (2010). “18. Yüzyıl Dîvân Şairlerinden Hâkim'in Şiirlerinde Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 15, s. 188-202.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü 1. Cilt*, (Ed: M. Sabri Koz - Korkut Tankuter), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sarı, Gülden (2014). “XVII. Yüzyıl Dîvân Şairlerinden Rûz-nâmecî-zâde Şînâsî'nin Şiirlerinde Deyimler”, *Turkish Studies*, C: 9, S: 6, s. 913- 931.
- Savran, Ömer (2005). “Neşâtî Divanı'nda Görülen Atasözleri ve Deyimler”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S: 26, s. 211-220.
- Sefercioğlu, M. Nejat (2010). “Helâkî Divanı'nda Türkçe Deyimler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S: 4, s. 155-202.
- Sinan, Ahmet Turan (2005). “Necati Beg Divanı'ndaki Deyimler Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 15, S: 2, s. 107-114.
- Sinan, Ahmet Turan (2008). “Deyim Kavramı Üzerine Notlar I, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C: 18, S: 2, s. 91-98.
- Sinan, Ahmet Turan (2016). *Deyimlerin Kısa Hikâyeleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tanyeri, M. Ali (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, Hakan (2017). “Klasik Türk Şiirinde Pâyeye At-/Atıl- Deyimi Üzerine”, *Doğumunun 60. yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı: Dîvânü Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe*, (Haz: Mehmet Ölmez vd.) İstanbul: Kesit Yayınları, s. 609-615.
- Ulucan, Mehmet (2005). “Muvakkitzâde Mehmed Pertev'in Divanı'nda Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı”, *F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 10, S: 2, s. 49-80.
- Üçer, Müjgân (1997). “Kadı Burhaneddin Divanı'ndaki Atasözleri ve Deyimler Üzerine”, *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Eylül 1989, Ankara, (Haz: Azize Aktaş vd.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 269-296.

- Ünlü, H. Hüseyin (1976). *Deyimler ve Kelime Grupları Sözlüğü*, İstanbul.
- Varışoğlu, Mehmet Celal (2018). “Değerler Eğitimi Bağlamında Hâtem Divanında Deyimler”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 31, s. 106-128.
- Veliyev, Kamil Nerımanoğlu (1996). “Fuzûlî Dilinde Deyimler”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara.
- Yakar, H. İbrahim (1999). “Üsküplü İshak Çelebi Divanı’nda Atasözleri ve Deyimler”, *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, (Gaziantep), s. 20-60.
- Yavuz, Seyit (2016). “Saîd Paşa Dîvânı’nda Yer Alan Atasözleri ve Deyimler Üzerine”, *D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 15, s. 106-114.
- Yıldırım, Ali (1998). “Baki Divanında Deyimlerin Kullanımı”, *Bir Dergisi*, Ahmet Yesevî Vakfı Yay., S. 9-10, İstanbul, s. 631-642.
- Yılmaz, Ozan (2009). “Klasik Türk Edebiyatı’nda Bir Deyim: Ter Düşmek”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S: 21, s. 155-170.
- Yörük, Sevim-Yörük, Yaşar (1997). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, Serhat Yayınları.
- Yurtbaşı, Metin (2013). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Ofset.

Metinler

- Adlî Dîvânı*, Haz: Yavuz Bayram, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2018.
- Ahmed Paşa Dîvânı*, Haz: Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. 1992.
- Âsaf Dîvânı*, Haz: Hasan Kaya, Dr. Tezi, Marmara Üni. 2009.
- Azmî Pir Mehmed Dîvânı*, Haz: Adem Ceyhan, Manisa, 2006.
- Behiştî Dîvânı*, Haz: Yaşar Aydemir, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2018.
- Belîğ Dîvânı*, Haz: Gamze Demirel, Dr. Tezi, Fırat Üni. 2005.
- Bursalı Rahmî Dîvânı*, Haz: Fatih Tıgılı, Y.L. Tezi, İstanbul Üni. 2006.
- Cenâbî Dîvânı*, Haz: Beyhan Kesik, Y.L. Tezi, Fırat Üni. 1996.
- Ebubekir Celâlî Dîvânı*, Haz: Erdem Sarıkaya, Y.L. Tezi, Kültür

Üni. 2008.

Edirneli Nazmî Dîvânı, Sibel Üst, Dr. Tezi, Atatürk Üni. 2011.

Emrî Dîvânı, Haz: Yekta Saraç, Eren Yay. 2004.

Fatîn Dîvânı, Haz: Mehtap Erdoğan, Kitabevi Yay. 2007.

Fâzıl Dîvânı, Haz: Mehmet Akif Duman, Y.L.Tezi, Cumhuriyet Üni. 2005.

Ferdî Abdullah Dîvânı, Haz: Şükran Avcıl, Y.L Tezi, Gazi Üni. 2010.

Figânî Dîvânı, Haz: Abdulkadir Karahan, İstanbul Üni. Ed. Fak. Yay. 1966.

Gelibolulu Sürûrî Dîvânı, Haz: Niyazi Ünver, Dr. Tezi, Gazi Üni. 2010.

Hafî, *Zâdü'l-Meâd*, Haz: Secaattin Tural, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2011.

Hisâlî Dîvânı, Haz: Özlem Ercan, Dr. Tezi, Uludağ Üni. 2003.

Hoca Mesûd, *Sûheyl ü Nevbahâr*, Haz: Cem Dilçin, Atatürk Kültür Merkezi Yay. 1991.

Hulvî Dîvânı, Haz: Sevgi Yavuz, Y.L. Tezi, İstanbul Üni. 2012.

Kadrî Dîvânı, Haz: Mehmet Külahlıoğlu, Y.L. Tezi, Selçuk Üni. 2007.

Kâil Dîvânı, Haz: Türki Al-Owais, Y.L. Tezi, Gazi Üni. 2009.

Karamanlı Nizâmî Dîvânı, Haz: Haluk İpekten, Atatürk Üni. Yayınları, 1974.

Lâmekânî Hüseyin Dîvânı, Haz: İbrahim Halil Tuğluk, Y.L Tezi, Gazi Üni. 2001.

Livâyî Dîvânı, Haz: Köksal Seyhan, Dr. Tezi, Marmara Üni. 2002.

Mânî Dîvânı, Haz: Şener Demirel, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2012.

Meâlî Dîvânı, Haz: Hakan Taş, Bişkek, 2015.

Mesihî Dîvânı, Haz: Mine Mengi, Atatürk Kültür Merkezi Yay. 1995.

Mihri Hatun Dîvânı, Haz: Mehmet Arslan, Amasya Valiliği Yay. 2007.

Musa Kâzım Dîvânı, Haz: Ramazan Bardakçı, Y.L. Tezi, Ankara Üni. 2007.

Münîrî Dîvânı, Haz: Ersen Ersoy, Dr. Tezi, Marmara Üni. 2010.

Necâtî Bey Dîvânı, Haz: Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. 1992.

Rezmî Dîvânı, Haz: Mehmet Gürbüz, Grafiker Yay. 2012.

Zâtî Dîvânı, Haz: Ali Nihad Tarlan, İstanbul, 1968.